

Гриня Н.О.,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

## ТИПОЛОГІЧНІ ТА КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНТРАСТУ В СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

*Стаття присвячена типологічним та класифікаційним особливостям контрасту в сучасному художньому дискурсі. На матеріалі англійських джерел проаналізовано структурні типи контрасту. З'ясовано його семантичну та стилістичну роль у літературному тексті.*

**Ключові слова:** контраст, структурні типи контрасту, контекст контрасту, літературний текст.

*Статья рассматривает типологические и классификационные особенности контраста в современном художественном дискурсе. На материале англоязычных источников проанализировано структурные типы контраста. Установлено его семантическая и стилистическая роль в литературном тексте.*

**Ключевые слова:** контраст, структурные типы контраста, контекст контраста, литературный текст.

*The article focuses on typological and classificational peculiarities of the contrast in the modern discourse. The author reveals structural types of contrast on the basis of English sources and analyses the semantic and stylistic role of contrast in literary text.*

**Key words:** contrast, structural types of contrast, context of contrast, literary text.

Завдання статті – дослідити феномен контрасту, його типологічні та класифікаційні особливості у художньому дискурсі. Контраст розглядаємо як сукупність характерних зв'язків і співвідношень лінгвістичних одиниць різних рівнів, які концентруються на протиріччях та конфліктах. Розв'язання поставленого завдання потребує проведення контекстологічного аналізу художнього тексту та визначення поняття контрасту. Матеріалом дослідження є романи С. Кінселли “Can you keep a secret?”, П. Зюскінда “Perfume. The story of a murderer” та А. Баєтт “The Virgin in the Garden.”

Особливий тип контексту, в якому актуалізується контраст, отримав у літературі визначення “контекст контрасту” [2, с. 12]. Контраст в художньому тексті охоплює різні рівні його структури – фонетичний, морфологічний, лексичний, синтаксичний, які впорядковують та організують текст. Суттєву роль у створенні головної семантичної опозиції художнього тексту відіграють протиставлення лексичних елементів, бо саме лексичний рівень “є тим основним горизонтом, на якому будеться семантика тексту” [6, с. 267].

Необхідно додати, що змістові межі контрасту рухливі: словосполучення – речення – надфразової єдності – текст. Чітко позначених меж між лінгвістичним і стилістичним контекстом досі не виявлено – що свідчить про актуальність та новизну дослідження. Зазначені види контексту знаходяться у тісній взаємодії і співвідносяться як частина з цілим: лінгвістичний контекст, є двочленним поєднанням контактної або дистантно розташованих лексичних одиниць з взаємопротилежним значенням що звужує значення того чи іншого мовного елементу. Стилійстичний контекст контрасту охоплює кілька мовних рівнів, створює ієрархію форм і смислів через домінуючу роль контрастної семантики, впорядковує і організовує текст [3, с. 270].

Необхідно відзначити, що контраст також може бути виявлений у сюжеті, в образній системі та символіці художнього тексту. Сюжетні контрасти традиційно ґрунтуються на протиставленні, скажімо: *любові і ненависті, життя і смерті* і, в кінцевому підсумку, зводяться до проблеми протистояння *добра і зла*.

Серед дослідників контрасту належить назвати Г. В. Андрєєву, О. П. Мартинову, які виокремлюють різні структурні, семантичні та композиційні типи контрасту.

Мета статті полягає також у здійсненні семантичного аналізу структурного типу контрасту, який буде детально розглянутий нижче.

**Структурні** типи контрасту можуть бути виражені як морфологічно так і синтаксично. Морфологічна класифікація контрасту визначається лексико-граматичною приналежністю слів, тобто тут можемо говорити про субстантивний, дієслівний, ад'єктивний і адвербіальний типи контрасту. Так, О. П. Мартинова виокремлює низку структурних моделей контрасту на основі аналізу їх композиційної структури і морфологічного вираження. Дослідниця зазначає, що всі одиниці розглянутих морфологічних типів можуть вступати в контактні або дистантні синтагматичні відносини в різних синтаксичних моделях з сполучниковим і безсполучниковим зв'язком [7, с. 45-97].

Синтаксично контраст реалізується в таких структурних моделях: просте речення, просте поширене речення, безсполучникове речення, складнопідрядне і складносурядне речення з розділовими та заперечними сполучниками, а також в реченнях з альтернативним зв'язком та зв'язком уступки [7, с. 45-97].

Із наведеною класифікацією тісно пов'язане актуальне членування речення. Згідно теорії диктемої побудови тексту М. Я. Блоха, актуальне членування, в якому виокремлюються тема і рема повідомлення, завжди побудоване на певному протиставленні чи контрапозиції, яке у щоденній мові залишається імпліцитним [4, с. 240].

Зазначимо, що існує структурна типологізація контрасту відповідно до особливостей його реалізації на різних рівнях тексту. На морфологічному рівні контраст може бути виражений, як згадувалося вище, різними частинами мови. До числа одиниць, здатних виражати контраст і взаємодіяти в контексті речення, можуть належати іменники для прикладу: “*baby : adult*”, “*life: death*”, прикметники “*young : old*”, дієслова “*to die: to be born*”, прислівники “*inside: outside*”, прийменники “*in: out*”, числівники “*the first: the second*” тощо.

На наше переконання контраст на лексичному рівні відіграє ключову роль у створенні головної семантичної опозиції художнього тексту і реалізується за допомогою антонімів або, з більш широким підходом,

"контрастоспроможних одиниць", "контрастних асоціатів" [2, с. 12-16]. На синтаксичному рівні контраст, за спостереженнями дослідників, забезпечується формами транспозиції, або переосмисленням, під якими розуміємо випадки вживання синтаксичних структур у невластивих їм денотативних значеннях та додатковими конотаціями [3, с. 219]. Прикладами зазначеного можуть служити окличні за формою і розповідні за змістом речення, або питальні за формою і окличні за змістом речення:

(1) *Different directions?*

***Is that what he's been talking about all this time?***

*My stomach gives an anxious lurch.*

*He can't be—*

***Is he trying to pull out of the deal?*** [12, с. 14].

(2) *'Wait!' I hear myself say. 'Just ... wait a moment! I have a few points to make.'*

***What am I talking about? I have no points to make.*** [12, с. 15].

У наведеному прикладі транспозиція питання у вигук експлікує обурення героїні: "*Це все про що він говорив весь цей час? Не може бути!*", "*Невже він намагається відмовитись від укладення договору?*" Аналогічне спостерігаємо у другому прикладі, де героїня заперечує сама себе: "*Про що я говорю?*"

Реалізації контрасту на синтаксичному рівні тексту сприяють також інверсія, паралельні конструкції, повтори з антонімічним підсиленням, полісіндетон, заперечення, асіндетон, парцеляція тощо. Для прикладу:

(3) ***Within two years, the annuity was no longer worth enough to pay for her firewood. ... And once again she received in return only these stupid slips of paper, and once again within two years they were as good as worthless. ... she had lost her entire fortune, scraped together from almost a century of hard work, and was living in a tiny furnished room in the rue des Coquilles. And only then-ten, twenty years too late-did death arrive, in the form of a protracted bout with a cancer that grabbed*** [11, p. 31].

В аналізованому прикладі з метою емпізи (підсилення) простежуються повтори (*within two years, and once again*). Також ідея контрасту передана за допомогою інверсії (*And only then – ... – did death arrive*), яка теж підсилює драматизм висловлювання автором та надає додаткову виразність і багатозначність, реалізуючи принцип "обманутого очікування".

Можемо стверджувати, що протиставлення одиниць лексичного та синтаксичного рівнів між собою є одновимірним і становить лінгвістичний контекст контрасту. Окрім однорівневої опозиції, засоби передачі контрасту в тексті можуть створювати багатовимірну опозицію різнорівневих мовностилістичних засобів або стилістичний контекст контрасту. Ці два типи змісту контрасту знаходяться у тісній взаємодії і співвідносяться як частина з цілим: тобто, якщо лінгвістичний контекст звужує значення того чи іншого мовного елемента, то стилістичний навпаки розширює його [7, с. 189; 5, с. 159]. Фактично, стилістичний контекст є фоном, на основі якого за контрастом виникає експресивність стилістичного прийому.

Розглядаючи синтагматичні умови функціонування одиниць контрасту, вчені виокремлюють контраст на рівні словосполучення, речення, надфразової єдності [2, с. 89-134].

Так, Е. В. Седих справедливо зазначає, що контраст часто не обмежується лише текстом, а виходить за його межі. Сукупність всіх позатекстових чинників, які приймають участь у породженні контрасту в тексті, складають "екстратекстовий контекст контрасту" [8, с. 11].

Отже, можемо підсумувати, що феномен контрасту є частотним у тексті, він пронизує усі його рівні, містить у собі структурно-семантичний та текстотвірний потенціал, забезпечує структурно-сміслову єдність текстового простору, а отже, виступає в якості своєрідного семантико-стилістичного стрижня художнього твору.

### Література:

1. Аврасин В. М. Контраст в тексте: сущность и основы типологии // Структура языкового сознания: Сб. статей. – М. : Наука, 1990.
2. Андреева Г. В. Языковое выражение контраста и его стилистические функции в художественной прозе (на материале английского языка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Л., 1984.
3. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность: Сб. статей. – СПб. : Изд-во С.-Пб университета, 1999. – 444 с.
4. Блох М. Я., Мартынова О. П. Контраст как выразительное противопоставление в художественном отображении мира // Актуальные проблемы английской лингвистики и лингводидактики: Сб. науч. тр. Выпуск 7. – Прометей МПГУ, 2008. – С. 5-12.
5. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
6. Лотман Ю. М. Анализ поэтического текста // Лотман Ю.М. О поэтах и поэзии. – СПб. : Искусство-СПб, 1999.
7. Мартынова О. П. Контраст как семантико-функциональная основа художественного текста (на примере текста англоязычного короткого рассказа): Дис. ... канд. филол. наук. – М., 2006.
8. Седых Э. В. Контраст в поэзии как один из типов выдвигания (на примере циклов стихотворений "Песни Неведения" и "Песни Познания" Уильяма Блейка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – СПб, 1997.
9. Торосян М. С. Феномен контраста в аспекте концептуальной организации художественного текста: На материале языка послевоенной прозы: Дис. ... канд. филол. наук. – Ставрополь, 2005.
10. Byatt A. S. "The Virgin in the Garden." – Vintage Book, 1992. – 492 p.
11. Suskind Patrick "Perfume. The story of a murderer." – Penguin books, 1987. – 263 p.
12. Kinsella Sophie "Can you keep a secret?" – Black Swan, 2003. – 364 p.